

УДК 336.71.078.3(075.8)

Основні тенденції вдосконалення системи банківського регулювання і нагляду в Україні

Новікова Тетяна Вікторівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Харківського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: tanyavityanov@mail.ru

Кузнецова Тетяна Сергіївна,
студентка факультету банківської справи
Харківського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: lady22081993@gmail.com

Анотація. Здійснено теоретичне узагальнення, поглиблення методичних засад удосконалення системи банківського регулювання і нагляду. Присвячено питанням аналізу впливу основних світових тенденцій на розвиток ефективної системи банківського регулювання і нагляду в Україні. Розкрито сутність поняття «банківське регулювання» і запропоновано основний принцип удосконалення системи регулювання банківської діяльності й банківського нагляду. Аналізуючи основні світові тенденції розвитку банківського нагляду, наявні концептуальні зрушення вдосконалення системи банківського регулювання, це й зумовлює необхідність більш детального дослідження основних тенденцій удосконалення системи банківського регулювання і нагляду в Україні.

Ключові слова: регулювання, банківський нагляд, банківська система, стандарти Базеля, принципи, ефективність діяльності, банк.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 11.

Main trends of improvement of effective banking system of regulation and supervision in Ukraine

Novikova Tetiana,
Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Banking
Kharkiv Institute of BU;
e-mail: tanyavityanov@mail.ru

Kuznetsova Tetiana,
Student of Banking Faculty
Kharkiv Institute of BU;
e-mail: lady22081993@gmail.com

Abstract. This article provides the theoretical generalization, deepening the methodological principles to improve the system of banking regulation and supervision. The article is devoted to the analysis of the impact of major global trends in the development of an effective system of banking regulation and supervision in Ukraine. The essence of the concept of banking regulation and proposed the basic principle of improving the system of banking regulation and banking supervision. Analyzing the world's major trends banking supervision available conceptual changes to improve the system of banking regulation, it necessitates a more detailed study of the main trends to improve the system of banking regulation and supervision in Ukraine.

Keywords: regulation, banking supervision, banking system, Basel principles, the effectiveness of the bank, bank.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 11.

Основные тенденции усовершенствования системы банковского регулирования и надзора в Украине

Новикова Татьяна Викторовна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры банковского дела
Харьковского института УБД;
e-mail: tanyavityanov@mail.ru

Кузнецова Татьяна Сергеевна,
студентка факультета банковского дела
Харьковского института УБД;
e-mail: lady22081993@gmail.com

Аннотация. Осуществлено теоретическое обобщение, углубление методических основ совершенствования системы банковского регулирования и надзора. Статья посвящена вопросам проведения анализа влияния основных мировых тенденций на развитие эффективной системы банковского регулирования и надзора в Украине. Раскрыта сущность понятия «банковское регулирование» и предложен основной принцип совершенствования системы регулирования банковской деятельности и банковского надзора. Анализируя основные мировые тенденции развития банковского надзора, имеющиеся концептуальные сдвиги совершенствования системы банковского регулирования, это и вызывает необходимость более детального исследования основных тенденций совершенствования системы банковского регулирования и надзора в Украине.

Ключевые слова: регулирование, банковский надзор, банковская система, стандарты Базеля, принципы, эффективность деятельности, банк.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 11.

Вступ. Сучасні тенденції розвитку банківського нагляду охоплюють широке коло питань, що стосуються організаційних аспектів його реалізації та реформування інститутів системи банківського нагляду і регулювання; змісту та цільової спрямованості моніторингу за станом фінансово-кредитної системи і в цілому методологічних засад його здійснення. Упровадження надбань і вдосконалень окремих елементів системи банківського нагляду та регулювання в національну практику потребує врахування безлічі факторів, починаючи з історичних особливостей фінансового розвитку до сучасного стану та пріоритетів соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблемам аналізу та оцінки ефективної системи банківського регулювання і нагляду вже присвячена велика кількість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Значний внесок у розвиток цього питання привнесли вітчизняні науковці, такі як: З. Васильченко, О. Вовчак, І. Дьяконова, О. Кіреєв, В. Кроцюк, А. Кузнецова, І. Лютий, О. Любунь, В. Міщенко, А. Мороз, С. Науменкова, П. Нікіфоров, Л. Примостка, К. Раєвський, М. Савлук, Т. Смовженко, В. Стельмах, А. Симановського, і зарубіжних – М. Біллета, Д. Даймонда, П. Роуз, Дж. Сінки, С. Фроста, Р. Чаркхема та ін. Проте у працях вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків низка важливих питань науково-методологічного й практичного спрямування у здійсненні банківського нагляду залишається недостатньо дослідженою, при цьому частина з них є дискусійною. Нерозв'язаними в теоретичному і практичному плані залишаються проблеми формулювання нових правил і підходів до здійснення банківського нагляду в Україні, відсутня чітка стратегія розвитку банківського на-

гляду в напрямі адаптації до вимог міжнародної банківської практики.

Метою роботи є поглиблення теоретичних і методичних засад удосконалення ефективної системи банківського регулювання і нагляду та аналіз впливу світових тенденцій на розвиток банківського нагляду в Україні.

Результати дослідження. Забезпечення стабільної банківської системи здійснюється шляхом регулювання банківської діяльності і нагляду за нею. Для цього державі потрібні розроблення і впровадження законів, що регламентують діяльність банків (центрального, комерційних і державних), а також положень, які регламентують межі поведінки банків і сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи. Насамперед від методології організації банківського нагляду з боку Національного банку України залежать дотримання банками пруденційних нормативів, оцінка роботи банків через аналіз інформативів, що надається, і перевірки, що проводяться, особливо ті, які націлені на конкретні проблемні питання, і ті, що були пов'язані зі злочинністю в окремих банках. Від ефективної системи банківського нагляду в Україні залежить забезпечення стабільності банківської системи, яка потребує з боку держави регулювання і нагляду, оскільки саме банки, на відміну від інших економічних суб'єктів ринку, містять підвищену загрозу дестабілізації власної діяльності і провокування загальноекономічної кризи.

Дослідження ефективності банківської системи передбачає визначення впливу макрофінансових показників з урахуванням специфічних особливостей окремих країн на фінансові результати діяльності їхніх банків. Серед таких факторів важливе місце

посідають структура економіки, характер макроекономічної політики, що проводиться, специфіка структурних та інституційних реформ у фінансовому секторі та інші особливості. Важливим також є врахування структури власності в банківській системі, оцінка рівня концентрації банківського капіталу, капіталізації банків, дослідження основних змін в операційній діяльності та питомої ваги банків на ринку депозитів і кредитів [2].

Національний банк України здійснює регулювання і банківський нагляд відповідно до положень Конституції України, Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України [1]. Згідно із Законом України «Про Національний банк України», стаття 1, банківське регулювання – це одна із функцій НБУ, що полягає у створенні системи норм, які регулюють банківську діяльність і визначають загальні її принципи, порядок здійснення банківського нагляду, а також відповідальність за порушення банківського законодавства. Згідно із Законом, банківський нагляд являє собою систему контролю та активних упорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку [1].

Створена Національним банком система банківського регулювання і нагляду (ці функції законодавчо закріплені за НБУ) лише трохи молодша за нього – вона почала функціонувати взимку 1992 року. Згідно з чинним законодавством наглядова діяльність Національного банку України охоплює всі банки, їхні підрозділи, афілійовані й споріднені особи банків на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інші юридичні й фізичні особи в частині дотримання вимог банківського законодавства [3; 4].

При здійсненні банківського нагляду Національний банк України має право вимагати від банків та їхніх керівників усунення порушень банківського законодавства, виконання нормативно-правових актів Національного банку України для уникнення або подолання небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених таким банкам, або завдати шкоди належному веденню банківської діяльності.

Крім напрацювання законодавчої та нормативно-правової бази з питань банківського регулювання і нагляду, у той період інтенсивно здійснювалася підготовка кваліфікованих фахівців з питань банківського нагляду, які набували потрібного досвіду, знань і навичок, вивчали кращу міжнародну практику здійснення нагляду за діяльністю банківських установ [5].

Для якісного виконання своїх функцій і досягнення передбаченої законодавством основної мети банківського нагляду – забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і

кредиторів банків – було реформовано не тільки організаційну структуру системи банківського нагляду. Упродовж усього періоду її функціонування фахівці Національного банку постійно працювали над удосконаленням нормативно-правової бази з питань регулювання і нагляду за діяльністю банків, яка мала відповідати рівню розвитку банківської системи, надавати змогу адекватно та оперативно реагувати на ризики, притаманні діяльності банків, а також на нові виклики, що виникали у процесі розвитку вітчизняних банків та їх інтеграції у світову фінансову систему.

Сучасна система банківського нагляду в Україні розбудовується відповідно до положень законодавства ЄС із питань банківської діяльності, Основних принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом з питань банківського нагляду, та з урахуванням кращої міжнародної практики.

Слід зазначити, що 2007 року Україна однією з перших пройшла оцінку виконання Базельських Основних принципів ефективного банківського нагляду (у новій редакції 2006 року) в рамках Програми оцінки фінансового сектору України. У звіті, підготовленому фахівцями спільної місії МВФ і Світового банку за результатами цієї оцінки (опублікований улітку 2008 року), наголошено, що з часу попередньої оцінки (2002 рік) Національний банк України зробив значні кроки на шляху ефективного впровадження стандартів Базельського комітету з банківського нагляду та найкращої міжнародної практики.

Аналізуючи основні світові тенденції розвитку банківського нагляду, можливо виділити такі концептуальні зрушення: по-перше, перехід на ризик-орієнтований підхід у банківському нагляді, де ризики виступають основним джерелом фінансової нестабільності країни і потребують створення відповідних систем моніторингу та управління; по-друге, забезпечення транспарентності функціонування основних учасників міжнародного руху капіталу, зокрема банків, шляхом підвищення рівня публічності розкриття інформації; по-третє, зміщення акцентів методичних засад банківського нагляду з надмірного державного регулювання і втручання в банківській бізнес на посилення самоорганізації та відповідальності банків в оцінюванні ризиків, що вимагає високого рівня ринкової дисципліни [5].

Спираючись на аналіз впливу цих світових тенденцій на розвиток банківського нагляду в Україні, слід відмітити факт повного впровадження Базеля I та поступової реалізації стандартів Базеля II. Відповідно до Постанови НБУ (яка так і залишилася проектом) передбачено поетапне впровадження Базеля II в Україні, яке повинно завершитися до 2020 року: «мінімальні вимоги до капіталу» – урахування кредитного ризику на підставі стандартизованого підходу – до 2010 року; на підставі внутрішніх рейтингів – до 2020 р.; урахування операційного ризику на підставі підходу базового індикатора – до 2010 р.; на підставі стандартизованого підходу – до 2015 р.; упровадження методичних засад здійснення ризик-орієнтованого банківського нагляду шляхом прийняття методичних вказі-

вок з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [4]. Водночас слід відмітити слабкий рівень практичних напрацювань у сфері оцінки рівня прийнятих банком ризиків і відсутність кількісних критеріїв їх оцінювання [7]. Забезпечення публічності фінансової звітності комерційних банків, а за допомогою приміток до звітності – також даних щодо таких ризиків, як кредитний, ринковий та ризики ліквідності, і систем управління ризиками в банку. Крім того, Національний банк України забезпечує інформацією щодо власників істотної участі банків України, яку можна знайти у вільному доступі на офіційному сайті НБУ.

На нинішній день серед конкретних заходів реалізації Базеля II в Україні слід зазначити: швидке підвищення участі банків у наглядовому процесі в частині формування власних систем ризик-менеджменту і встановлення принципів корпоративного управління в банках України, також упровадження методичних засад здійснення ризик-орієнтованого банківського нагляду шляхом прийняття методичних вказівок з інспектування банків «Система оцінки ризиків» та забезпечення публічності фінансової звітності комерційних банків, а за допомогою приміток до звітності – також даних щодо таких ризиків, як кредитний, ринковий та ризики ліквідності, і систем управління ризиками в банку.

Висновки. Ефективна система банківського нагляду повинна базуватися на певних зовнішніх елементах або передумовах. Хоча ці передумови здебільшого перебувають за межами прямої юрисдикції органів нагляду, вони безпосередньо впливають на ефективність нагляду на практиці. Там, де є недоліки, органи нагляду повинні доводити до відома уряду інформа-

цію про ці недоліки, а також про фактичні або потенційні негативні наслідки для цілей, що поставлені перед наглядовими органами.

На сьогодні основним принципом удосконалення системи регулювання банківської діяльності й банківського нагляду є подальше впровадження в повсякденну діяльність підходів і методів, які орієнтовані на виявлення проблем у діяльності банку на ранніх стадіях їх виникнення, з метою запобігання цим проблемам та уникнення кризових явищ або пом'якшення їх впливу на економіку. Це передбачає зосередження головної уваги на оцінці ризиків та якості управління ними з позицій їхнього потенційного впливу на стійкість банку [7].

Крім того, міжнародна практика здійснення банківського нагляду не є статичною – вона постійно розвивається, доповнюється новими методами і підходами, оновлюється її інструментарій. Звичайно, Національний банк надає значну увагу цим процесам з метою вивчення можливостей запровадження новітніх підходів і подальшого вдосконалення системи банківського нагляду в Україні.

Безумовно, робота, яка здійснюється, дуже масштабна і відповідальна, проте її успішне виконання надасть можливість підняти банківський нагляд в Україні на якісно новий рівень, ще більше наблизити його до міжнародних стандартів і кращої світової практики. А якісний і ефективний банківський нагляд – це запорука та одна з головних передумов ефективної вітчизняної банківської системи, її належного функціонування і ґрунтовного виконання нею важливих функцій, насамперед – кредитування економіки та сприяння економічному розвитку країни.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про Національний банк України» [Електронний ресурс] : ухвалено Верховною Радою 20 травня 1999 р. : № 679-XIV : станом на 24 листопада 2008 р. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Положення про порядок визначення та застосування комплексної рейтингової оцінки комерційних банків за системою CAMELS [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 08.05.2002 № 171. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
4. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com>.
5. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2003. – 599 с.
6. Чуб О. О. Концептуальні засади банківського нагляду в умовах глобалізації / О. О. Чуб // *Фінанси України*. – 2009. – № 7. – С. 49.
7. Міщенко В. І. Банківський нагляд : навч. посібник / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренева. – К. : Знання, 2011. – 406 с.
8. Школьник І. О. Фінансовий ринок України в контексті розвитку світової фінансової системи : монографія / І. О. Школьник. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 98.
9. Москаленко В. М. Характеристика методів та моделей діагностики кризового стану підприємства // *Економічні науки*. – 2012. – Вип. 22. – С. 1–6.
10. Батковський В. А. Рейтингова оцінка діяльності банків / В. А. Батковський // *Фінанси України*. – 2012. – № 5. – С. 145–150.
11. Горячек І. Система своєчасного застереження проблем у діяльності банків / І. Горячек // *Вісник Національного банку України*. – 2010. – № 6. – С. 27–29.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro Natsional'nyy bank Ukrainy» : pryynyaty Verkhovnoyu Radoyu 20 travnya 1999 r. № 679-XIV [Law of Ukraine on the National bank of Ukraine activity from May 20 1999, № 679-XIV]. Available at : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Polozhennya «Pro poryadok viznachennya ta zastosuvannya kompleksnoyi reytingovoyi otsinki komertsyynih bankiv zasistemoyu CAMELS» : Postanova Pravlinnya NBU vid 08.05.2002 r. № 171 [Position «About the order of determination and application of complex rating estimation of commercial banks is by system of CAMELS» : There is a decision of the NBU Board activity from May 8 2002 № 171]. Available at : www.zakon.rada.gov.ua.
3. Instruktsiya «Pro poryadok reguluvannya diyalnosti bankiv v Ukraini» : Postanova Pravlinnya NBU vid 28.08.2001 r. № 368 [Instruction is «About the order of adjusting of activity of banks in Ukraine» : Decision of the NBU Board activity from 28 August 2001 № 368]. Available at : www.zakon.rada.gov.ua.
4. Metodichni vkazivky z inspektuvannya bankiv «Systema otsinky ryzykiv» : Postanova Pravlinnya Natsional'noho banku Ukrainy vid 15.03.2004 r. № 104. [Methodical pointing from the inspection of banks «System of estimation of risks» : Decision of the NBU Board activity from March 15 August 2004 № 104]. Available at : <http://www.uazakon.com>.
5. Herasymovych, A. M., Alekseyenko, M. D., Parasiy-Verhunenko, I. M. (2003). Analiz bankivs'koyi diyal'nosti [Analysis banking activities]. Kyiv : KNEU, 599.
6. Chub, O. O. (2006). Kontseptual'ni zasady bankivs'koho nahlyadu v umovakh hlobalizatsiyi [Conceptual framework of banking supervision in the context of globalization]. Finance Ukraine, 7, 49.
7. Mishchenko, V. I., Yatsenyuk, A. P., Kovalenko, V. V., Korenyeva, O. H. (2011). Bankivs'kyy nahlyad [Banking supervision]. Kyiv : Znannya, 406.
8. Shkol'nyk, I. O. (2007). Finansovyy rynek Ukrainy v konteksti rozvytku svitovoyi finansovoyi systemy [Financial market Ukraine in the context of the global financial system]. Sumy : UABS NBU, 98.
9. Moskalenko, V. M. (2012). Kharakterystyka metodiv ta modeley diahnostyky kryzovoho stanu pidpryemstva [Characteristics of diagnostic methods and models of enterprise crisis]. Economics, 22, 1–6.
10. Batkovs'kyy, V. A. (2012). Reytynhova otsinka diyal'nosti bankiv [Rating evaluation of banks]. Finance Ukraine, 5, 145–150.
11. Horyachek, I. (2010). Systema svoyechasnoho zasterezhennya problem u diyal'nosti bankiv [The system of timely warning of problems in banks]. Journal of University of Banking of National Bank of Ukraine, 6, 27–29.